

ТИПОЛОГІЯ ВСТАВНИХ КОМПОНЕНТІВ З ЕВІДЕНЦІЙНОЮ СЕМАНТИКОЮ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

Стаття присвячена аналізу вставних компонентів з погляду евіденційної семантики. Визначено структурні та семантичні особливості конструкцій зі вставними компонентами, що вказують на джерело інформації.

Ключові слова: евіденція, вставні компоненти, джерело інформації.

Владимир Яслик. ТИПОЛОГИЯ ВСТАВНЫХ КОМПОНЕНТОВ С ЭВИДЕНЦИАЛЬНОЙ СЕМАНТИКОЙ В УКРАИНСКОМ ЛИТЕРАТУРНОМ ЯЗЫКЕ

Статья посвящена анализу вставных компонентов с точки зрения эвиденциальной семантики. Определены структурные и семантические особенности конструкций со вставными компонентами, которые указывают на источник информации.

Ключевые слова: эвиденциальность, вставные компоненты, источник информации.

Volodymyr Yaslyk. THE TYPOLOGY OF THE INSERTED COMPONENTS OF EVIDENTIAL SEMANTIC IN THE LITERARY UKRAINIAN LANGUAGE

This article is devoted to the analyses of the inserted components from the point view of evidential semantic. The structural and semantic features that indicate the source of information are identified.

Key words: evidentiality, inserted components, the source of information.

У лінгвістиці визначають два способи кодифікації евіденції в мові – граматичний і лексичний. Як вважає А. Айхенвальд, вивчення евіденції можливе тільки в тих мовах, де вона засвідчена граматично – наявні спеціальні афікси та морфологічні форми. На думку мовознавця, лексичні засоби вираження евіденції є не завжди обов'язковими і не утворюють граматичної категорії, а тому є тільки дотичними до вивчення евіденції [6, с. 2]. Іншої думки дотримуються Г. Дівальд і Є. Смирнова, які наголошують, що вираження джерела інформації є однією з прагматичних і комунікативних потреб будь-якої мови, а тому евіденція повинна розглядатись як семантична та функціональна складова кожної мови [8, с. 3]. Якщо у мові евіденція не граматикалізована, то мовець може вказувати (чи не вказувати) на джерело повідомлення за допомогою лексичних засобів та синтаксичної форми конструкцій.

Під джерелом повідомлення розуміємо спосіб отримання інформації мовцем – результат власного сенсорного сприйняття, свідчення інших осіб, здогад, припущення тощо. Можливі два способи доступу до інформації – прямий і непрямий. Семантика прямої евіденції базується на безпосередньому способі отримання інформації, коли мовець був свідком події, про яку повідомляє [7, с. 379]. Непряма евіденція – повідомлення адресанта про подію, очевидцем якої він не був, однак знає про неї з чужих слів чи власних логічних міркувань [там само].

Концепція евіденції як лінгвістичної категорії представлена у її типології. Серед класифікацій джерел інформації варто виокремити типології А. Айхенвальд, Т. Уїллета та В. Плунгяна, які, на нашу думку, найповніше охоплюють різновиди евіденційної семантики. Так, А. Айхенвальд стверджує, що *прямий безпосередній (direct firsthand)* доступ до інформації реалізується завдяки сенсорним відчуттям – візуальному (visual sensory) та не-візуальному (non-visual sensory), а саме: слуху, смаку, нюху, дотику. *Непряме безпосереднє (inferred non-firsthand)* сприйняття інформації реалізується за допомогою інференції (inference) – візуальному сприйняттю не події, а її результатів; припущення (assumption) – інформації про подію на основі фонових знань, пресупозицій. Можливий третій тип доступу до інформації – *непрямий*

опосередкований (*reported non-firsthand*). До нього А. Айхенвальд відносить отриману від інших осіб вербальну інформацію, яку поділяє на два типи – інформацію з чуток (*hearsay*), тобто з невідомого джерела, і цитатив (*quotative*) – інформацію, отриману з відомого джерела [5, с. 64].

Як і А. Айхенвальд, Т. Уїллет за типом джерела повідомлення виділяє три групи евіденційних значень: *пряме* свідчення (*direct attested*) – сенсорне сприйняття, *непряме інференційне* свідчення (*indirect inferring*) – припущення на основі результатів події та *непряме репортативне* свідчення (*indirect reported*) – передача інформації чужим мовленням. До прямої евіденції Т. Уїллет відносить усю візуальну (*visual*), аудіо (*auditory*) та іншу сенсорно сприйнятну (*other sensory*) інформацію. Мікрополе непрямої евіденції складають інференція та репортатив. При інференції Т. Уїллет розрізняє два типи джерел інформації – візуально сприйняті результати (*results*) події, з одного боку, та міркування (*reasoning*) про подію на основі пресупозицій, з іншого боку. Інформацію, сприйнятну з чужого мовлення, Т. Уїллет поділяє на таку, яка отримана від «інших осіб» (*second-hand*), «третьох осіб» (*third-hand*) та фольклору (*folklore*) [9, с. 57–58].

Найбільш повною, на наш погляд, є класифікація евіденційної семантики В. Плунгяна, який при типології способів отримання інформації бере до уваги не тільки прямий / непрямий доступ до інформації, а й особистий (безпосередній) / неособистий (опосередкований) [3, с. 349]. Мовознавець поділяє евіденційні значення на три класи, утворені перетином прямого / непрямого та особистого / непрямого доступу до інформації. Семантику прямої безпосередньої евіденції В. Плунгян доповнює двома новими значеннями – ендофоричним і партиципантним [3, с. 354]. Про ендофоричну семантику йдеться тоді, коли мовець описує власний емоційний та фізіологічний стан. Така ситуація, на думку вченого, не сприймається п'ятьма «зовнішніми» відчуттями, а доступна тільки на рівні внутрішнього відчуття, що стає особливим джерелом інформації. У межах прямої евіденції Плунгян виокремлює ще один особливий тип отримання інформації – партиципантний. Суть його у тому, що мовець не тільки розповідає про подію, за якою спостерігав, але й був учасником цієї події. Семантичні підтипи непрямої безпосередньої та непрямої опосередкованої евіденції у В. Плунгяна такі ж, як у А. Айхенвальда і Т. Уїллета.

Як уже зазначалось, евіденція експлікована у мові граматичними та (або) лексико-синтаксичними засобами. Серед лексико-синтаксичних засобів вираження евіденції в українській мові виокремлюємо конструкції зі вставними компонентами (ВК). Актуальність теми статті зумовлена необхідністю визначити здатність ВК виражати евіденційну семантику в українській літературній мові. ВК неодноразово були предметом вивчення в українському мовознавстві, проте групі вставних слів, що вказують на джерело повідомлення, приділено менше уваги.

Об'єкт аналізу – конструкції із ВК, що вказують на джерело повідомлення.

Мета статті – виявити та описати евіденційні конструкції із ВК, з'ясувати їхню специфіку та типологізувати за структурою і семантикою.

Матеріал дослідження – конструкції зі значенням вказівки на джерело повідомлення, вписані з різножанрових текстів української літератури кін. ХІХ – поч. ХХІ ст.

У контексті категорії вставності евіденційною вважаємо таку моно- чи поліпредикативну ускладнену конструкцію, в якій інформаційна частина розкриває основну тему повідомлення, а ВК виражає джерело інформації. Наприклад: *Кажуть – смерть усіх рівняє; кажуть – на тім світі усе навпаки: тут було голодно й холодно, там – ситно й тепло; тут ти скнів душею, там – радітимеш серцем; тут мужикував, там пануватимеш...* (Панас Мирний); *У нічний перестрілці, як доповіли невдовзі розвідники, полягло майже півсотні гітлерівців* (Д. Бровар). З формально-граматичного погляду ВК є синтаксично автономними частинами речення, у яке вставлені, через що їх зв'язок з предикативним центром визначають як детермінантний [2, с. 131]. Та за семантикою ВК тісно пов'язані із загальним змістом усього речення, адже вносять у конструкцію додаткову семантику – вказівку на джерело інформації та спосіб її презентації.

Основою для типології евіденційних конструкцій із ВК слугує їхня структура та семантика. Беручи до уваги семантичну класифікацію джерел інформації, виділяємо

конструкції із ВК, що вказують на прямий безпосередній спосіб отримання інформації: *Ми зі Славком не куримо, а Рудий бере і навіть малий Грицик, я якось бачив, попахував* (О. Вільчинський). У наведеній конструкції за допомогою ВК «я якось бачив» мовець стверджує, що він є безпосереднім спостерігачем події, яку сприйняв завдяки зору, – «малий Грицик попахував».

У результаті аналізу матеріалу в межах категорії вставності виявлено два семантичні типи конструкцій, які презентують пряму евіденцію – конструкції із ВК, що вказують на візуальне сприйняття інформації (Наприклад: *Зірвалась тітка, бачу, й Катря схопилась* (Марко Вовчок) та конструкції із ВК, що позначають сприйняту на слух інформацію: *Поки я удруге закидаю свою вудку, ти вже, чую, повертаєшся, чую, бо ти голосно кричиш, летючи низько над водою, чую, бо ти голосно дзвониш, роздзвониєш усім рибалкам, що ти уловив рибинку [...]* (В. Голобородько). Особливість таких конструкцій у тому, що ВК виражений дієсловом на позначення сенсорного сприйняття у 1-ій особі однини чи множини. Кількісно переважають ВК зі значенням візуального сприйняття. Це, очевидно, зумовлено тим, що більший масив інформації людина сприймає завдяки зору. Серед евіденційних структур, що презентують візуально сприйняту інформацію, ядерними є конструкції із ВК «бачити», однак можливі інші його варіанти. Аналізований матеріал дає підстави виокремити такі модифікації ВК «бачити»: *Ви, як я бачу, вже встигли децю прочитати* (В. Єшкілев); *Земля наша, а край чужий. До того ж, я бачу, тут багато червоних стережуть перехід* (В.Шкляр); *Ми зі Славком не куримо, а Рудий бере і навіть малий Грицик, я якось бачив, попахував* (О. Вільчинський); *Голова в мене, бач, сива, а й досі не знайшов чого шукав* (О. Ольченко). Варто зауважити, що виявлені конструкції із ВК «бач», на нашу думку, не виражають евіденції, адже «бач» не стільки вказує на джерело інформації, скільки містить модальний зміст із семантикою привернення уваги, ствердження. Висловлення з ВК «бач» звернені до співрозмовника з метою активізації його уваги, про це свідчить походження частки «бач» від дієслова 2-ї особи однини «бачиш». Отже, конструкції такого типу не вказують на джерело повідомлення, а тільки апелюють до співрозмовника, адже у момент розмови зорового сприйняття немає: *Наші стежки раніше не сходилися, та перетнулися вони, бач, поза нами, схрестилися тісно, можна сказати, кровно, ми тепер наче рідні брати, тож я не вірю, що Веремій дорікне мені бодай словом.* (В. Шкляр).

Щодо ВК «бачити» зауважмо, що він має кілька відтінків значення. Так, виявляємо конструкції, у яких ВК «бачити» вживається зі значенням «спостерігати», і це його основний вияв (*То ти, я бачу, все-таки п'яний сьогодні, – стевнувши плечима, знову повторив Стецько* (О. Ольченко); іноді – у значенні «розуміти» (*Ви, бачу я, шляхтич – не тільки бравенький та голенький, а й з біса хоробрий* (О. Ольченко). У обох випадках конструкції із ВК «бачити» вказують на джерело інформації та виражають пряму безпосередню евіденцію.

Інформація, сприйнята слухом, представлена конструкціями із ВК «чути»: *Коли ось двері на танок – рип! – виходять троє: двоє, чую, фашисти, а третій Панько Нужник, – за старосту вони його призначили* (Остап Вишня). Аналізований матеріал дає підстави стверджувати, що ВК «чути» є головним показником джерела інформації такого типу. Варто зазначити, що ВК «чути» вживається у двох значеннях. Окрім основного значення – «сприймати на слух», – виявляємо конструкції, у яких «чути» вживається у значенні «відчувати»: *На очі навернулися, чув він, сльози* (Панас Мирний). У такому випадку інформація сприйнята не за допомогою слуху, а за допомогою відчуття, яке стає особливим джерелом інформації. Інформація, сприйнята за допомогою відчуття, не сприймається зовнішніми сенсорними рецепторами, а пов'язана із внутрішнім фізіологічним станом мовця: *Тим часом бовтанка, як відчув Теофіль, і справді дивно почала в ньому бовтатися, ніби вихилив горня міцної горілки, але не хміль його брав, а щось ближче до одурманення* (В. Шевчук). У цьому випадку В. Плуґян говорить про ендофоричну семантику.

Непряма безпосередня евіденція ґрунтується на візуальному сприйнятті не самої події, а її результатів. Так, з конструкції «*А у вас тут, я бачу, серйозна розборка була, – оцінив Лавр, рахуючи кульові отвори в стінах*» (В. Єшкілев) дізнаємося, що Лавр не бачив самого процесу «розборки», але за кількістю кульових отворів у стінах, він зробив логічний висновок – «у вас

тут серйозна розборка була». ВК «я бачу» у наведеному контексті вказує на візуально сприйнятій результат події. Вираження непрямой безпосередньої евіденції можливе і завдяки конструкціям зі ВК, що позначають припущення: *Тут, видно, недавно були люди, бо лежала купа сухого листу та кілька грубих вербових полін* (М. Коцюбинський).

Непряма опосередкована евіденція виражена конструкціями із ВК, які презентують інформацію двох типів – цитовану з покликанням на когось / щось (цитатив) та отриману з чуток. Інформація такого типу вводиться в речення найчастіше ВК, що позначають процес мовлення (*кажуть, як запевняють, як свідчать, як розказують, як доповіли* та ін.), а також ВК прийменниково-іменникового походження типу *за відомостями, за словами, за даними, за підрахунками* тощо. Особливість такої інформації у тому, що мовець є тільки ретранслятором чужого повідомлення, адже у ВК міститься покликання на інше джерело: *Навіть літак, твердять його будівничі, зовсім не зношується у повітрі під час горизонтального лету – він старіє тільки тоді, коли набирає висоту і робить посадку* (В. Шкляр). У наведеній конструкції мовець не є джерелом інформації «літак, зовсім не зношується у повітрі під час горизонтального лету – він старіє тільки тоді, коли набирає висоту і робить посадку», він є тільки посередником передачі інформації від «будівничих літака» адресату.

Структури з інформацією, отриманою від осіб, що презентують конкретне її джерело, є найчисельнішими. Виділяємо конструкції із ВК, що вказують на рід занять, професію осіб: *О десятій ранку, як кажуть військові люди, я вже був на місці, і якщо ті двоє ще не поїли один одного, то міг приступити до діла, як кажуть міліціонери* (В. Шкляр); *Проте цього року ми вже були навчені й нікуди не поспішали, вичекали, коли стемніло, й аж тоді почали тягти хто що може: сухостої, старі дошки, штахети, не на Попову гору, де, за агентурними відомостями, нас уже чатував Воробей з командою, а на Позіхайло* (О. Вільчинський). Конструкції такого типу підсилюють достовірність інформації, адже містять покликання на авторитетне джерело. Виявляємо конструкції із ВК, що вказують на вік особи-джерела (*[...] хотіла назавжди відрізати від себе все, що пов'язане з цією, як кажуть дорослі, «золотою порою» дитинства!* (І. Карпа), національність (*Як кажуть французи: а форс де форже он в'єн форжерон – якщо битимеш молотом – станеш ковалем...* (В. Чемерис); *Але люди не люблять робити добро без свідків. Як кажуть росіяни, на миру і смерть красна* (В. Шкляр), місце проживання: *Не треба бути дуже кмітливим, щоб догадатися, чия то робота, але, як кажуть у Донецьку, «не пойман – не вор».* (Ю. Балега); *Купив квиток, зайняв місце посередині салону, під вікном, щоб надивитися на осіннє довкілля на низовині, чи, як кажуть у Києві, на оболоні [...]* (Ю. Балега).

Не менш чисельною є група конструкцій із ВК, у яких інформація отримана від узагальненого чи невідомого джерела: *Душа, кажуть, з дев'ятого дня літає по світу – може, і його душа тепер між нами?* (Панас Мирний); *Дурневі ж, як якийсь казав, море по коліна: він думає, що то ніколи не урветься, що заєдно так брикатиме* (Лесь Мартович). Особливість висловлень з таким типом джерела інформації у тому, що мовець, по-перше, вважає важливішим зміст інформації, а не джерело її походження; по-друге, інформатор є невідомим, тому не може бути визначеним. Зазвичай ВК у таких конструкціях виражений дієсловом на позначення мовлення у 3-ій особі однини і множини із такими модифікаціями: *кажуть, каже, як кажуть, оповідають, як оповідають, розказують, як якийсь казав, як той каже* тощо. Так чи інакше евіденційні ВК такого типу пов'язані з переповідною модальністю. Це вкотре підтверджує непрямий доступ мовця до інформації, адже вона отримана з чужих слів. Специфікою цих ВК є творення суб'єктивної модальності опосередковано через особу, що не є учасником чи об'єктом мовлення [1, с. 37].

При аналізі структур із ВК з погляду евіденції виявлено, що джерелом інформації є не тільки особи, але й ЗМІ, установи тощо. Маємо на увазі, що мовець покликається на інформацію, яку прочитав чи почув з інших джерел: *Але, як свідчать Веди, і в що він (грецький філософ Анахарсіс) свято вірив, душа не щезає у мить смерті тіла, вона вічна* (В. Стус); *Як пишуть у вчених книжках, ми збилися з ніг* (Ю. Андрухович); *У Харківському повіті, за словами «Ради», у багатьох школах вчителі розповідали учням про Т. Г. Шевченка і учні самі*

висловили бажання пожертвувати, хто 3, хто 5, хто 10 копійок (І. Розпутенко); *Але ритм життя, як пишуть газети, а вони завжди так пишуть – ритм життя, цей неймовірно кислотний ритм не спонукає до швидкості хіба що мертвих, – так газети пишуть* (М. Бриних). Конструкції з інформацією такого типу не є особливістю структур із ВК, оскільки подібна інформація може подаватися за допомогою чужого мовлення (*Веди свідчать, що [...], у вчених книжках пишуть, що [...]*), різниця полягає у синтаксичному оформленні.

Найменш чисельною групою у межах непрямой опосередкованої евіденції є речення із ВК, у яких інформація отримана із загального фонду знань: *Чоловік не залізо, відома річ* (Б. Лепкий); *Бо ж, як відомо, для всього свій час і година своя кожній справі під небом: час родитися і час помирати* (Ю. Мушкетик). Інформація у конструкціях такого типу не потребує конкретизації джерела, оскільки є загальноприйнятою, відомою загалом.

Непряма опосередкована евіденція виражається не тільки за допомогою структур із ВК цитативного типу, але й за допомогою конструкцій зі ВК, що виражають чутки. Коли говоримо про чутки як особливе джерело інформації, то виникає питання її достовірності/недостовірності. Мовець використовує таке джерело повідомлення тоді, коли невпевнений в істинності повідомлюваного: *Атей хоч і має поважний вік, та, ходять чутки, скіфські знахарі напувають його таким зіллям, що він бігає, як молодий лошак* (В. Чемерис). Мовець не відповідає за достовірність інформації, тому вводить ВК «*ходять чутки*».

Окремої уваги заслуговують ВК, із суб'єктивною оцінкою мовця: *Людське життя, на мою думку, є річ найдешевша в світі, часом за нього немає нічого дешевого, його можуть відібрати за кілька мідних монет, і буває воно нікому не потрібним, остогидлим [...]* (Ю. Мушкетик). У висловах такого типу мовець наголошує, що викладає власну думку, тому ВК містить не лишень вказівку на джерело інформації – думку мовця, а й є показником суб'єктивної модальності. Модальне значення накладається на евіденційне, тому у таких випадках мовознавці часто говорять про нечітку межу між евіденцією та модальністю загалом. Вербалізуючи свою думку, мовець розуміє її високий ступінь суб'єктивності, адже співрозмовник може його поглядів не поділяти.

Джерелом інформації, презентованої ВК з модальним значенням, може бути як сам мовець (*[...] як на мене нинішнього, потурати кривдникам, людоджерам людським – потурати гріхові* (Ю. Мушкетик) так його співрозмовник (*Який він там святий! І свиня, по-твоєму, свята, що чоловік її їсть* (Панас Мирний). Аналізуючи конструкції такого типу у контексті евіденції, ми не беремо до уваги їхні модальні значення.

У результаті аналізу не виявлено функціонально-семантичних особливостей евіденційної семантики у конструкціях зі вставними словами, словосполученнями, реченнями. Це зумовлено структурною тотожністю цих ВК, які можна трактувати як вставні слова, словосполучення, речення, оскільки вони утворюють предикативний центр. Серед конструкцій із ВК, оформленим двоскладним реченням, виокремлюємо такі, у яких ВК експлікує джерело інформації, виражене першою та третьою особою однини чи множини: *Ото, кажу тобі, віддаватися у високосний рік та ще у маю, – нема гіршої гризоти* (М. Матіос); *Оповідать, повз каюту співачки крався був тої ночі контрабандист із цілою торбою куплених за безцінь голів гайтянських ляльок вуду* (І. Карпа). Тобто особу-інформатора в таких структурах вказано узагальнено. У конструкціях типу *Саме байдужість породжує нервові зриви, а не відчуття власної фізичної неповноцінності, як стверджують лікарі* (В. Андрусів) ВК конкретизує джерело інформації, яка видається достовірнішою.

Серед ВК, оформлених словосполученнями, аналізований матеріал дає підстави виокремити такі морфологічні моделі применниково-іменникового типу:

– «за + ім. О. в.»: *Важила людська душа, за підрахунками вчених, від одинадцяти до сорока трьох грамів* (В. Гранецька); *[...] хоча, за висловом колеги характерника, пана Анджеса, справжні потвори перевелися, лишилися, «просто нещасні створіння, які з дурного розуму потрапили в халепу»* (В. Аренев);

– «зі + ім. Р. в.»: *Виходило, зі слів Охріменка, що «вербовка» – це записування до вигаданої контрреволюційної організації всіх...* (І. Багрянний);

– «на + ім. З. в.»: *По-друге, на моє стовідсоткове переконання, помірна дедовщина – без вивалених кишок і відбитих легень – наше офіцерство цілком влаштувала* (Ю. Андрухович).

Структура словосполучень, на відміну від їхньої семантики, загалом не впливає на зміст висловлення.

У мовленні евіденційні ВК, використовуються з комунікативною метою, а тому кваліфікуються як комунікати [4, с. 286]. ВК зі значенням джерела повідомлення реалізують у мовленні кілька прагматичних інтенцій. Так, мовець використовує ВК із вказівкою на джерело інформації з метою наголосити, що сам був очевидцем події (*А Катря стоїть коло стіни, сама як стіна біла, – бачу, впливає* (Марко Вовчок) чи отримав інформацію від інших (*Пан Полуницький, як сказав війт Федір Лопата, «вилав з воза й горнув на власних селян колоддя»*) (Ю. Мушкетик). ВК підсилюють достовірність інформації, коли мовець покликається на авторитетне джерело (*А втім, як висловився Лессінг, «нехай кожен говорить, що йому здається правдивим, правда ж буде залишена Богові»*) (Р. Іваничук), а також знімають відповідальність за повідомлення, коли мовець вказує, що не був безпосереднім спостерігачем події (*І таки видерся на ту страшну підхмарну височінь, і хреста звідти таки пошпурив униз, а на оголенім шпилі, на самім його вершечку, як запевняють очевидці, став на весь зріст, та ще й на п'яті обкрутивсь!*) (О. Гончар).

У результаті дослідження встановлено, що конструкції з евіденційними ВК презентують інформацію, отриману за допомогою сенсорного сприйняття, свідчення інших осіб, здогаду. З'ясовано, що ВК зі значенням джерела повідомлення семантично пов'язані з мовленням, мисленням і сприйняттям. Так, пряма евіденція виражена структурами двох типів – із ВК, що позначають візуальне та слухове сприйняття. Непряму евіденцію експлікують конструкції із ВК, що позначають припущення, чутки, чуже мовлення. Інформація такого типу вводиться в речення зазвичай ВК, що позначають процес мовлення. Семантичний та структурний аналіз засвідчив, що ВК є одним із ядерних засобів вираження евіденції в українській літературній мові, оскільки презентують більшість типів передачі інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барчук В. М. Семантико-синтаксична структура вставних конструкцій у новелах Марка Черемшини / В. М. Барчук // Семантика мови і тексту: зб. статей VI міжнародної наукової конференції. – Івано-Франківськ: Плай, 2000. – С. 35–38
2. Вихованець І. Граматика української мови. Синтаксис / І. Р. Вихованець. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
3. Плунгян В. А. Введение в грамматическую семантику : грамматические значения и грамматические системы языков мира / В. А. Плунгян. – М.: Российский государственный гуманитарный университет, 2011. – 672 с.
4. Слинко І. Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання / І. І. Слинко, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К.: Вища школа, 1994. – 670 с.
5. Aikhenvald A. Evidentiality / Alexandra Y. Aikhenvald. – Oxford: Oxford University Press, 2004. – 452 p.
6. Aikhenvald A. Evidentiality in typological perspective / A. Aikhenvald // Studies in evidentiality / edited by Alexandra Y. Aikhenvald, R. M. W. Dixon. – Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 2003. – P. 1–32.
7. Haan F. Encoding speaker perspective: Evidentials. In Frajzyngier Zygmunt, David Rood & Adam Hodges (eds.). Linguistic diversity and language theories / F. Haan. – Amsterdam: John Benjamins, 2005. – P. 379–397.
8. Diewald G., Smirnova E. Evidentiality in German : linguistic realization and regularities in grammaticalization / G. Diewald, E. Smirnova. – Berlin–New York: De Gruyter Mouton, 2010. – 366 p.
9. Willett T. A cross-linguistic survey of the grammaticalization of evidentiality / T. A. Willett // Studies in Language. – 1988. – № 12. – P. 51–97.

Стаття надійшла до редакції 13.11.2014 р.